

UZASADNIENIE

do projektu rozporządzenia Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Szczecinie w sprawie wprowadzenia programu działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych

Projekt rozporządzenia stanowi realizację upoważnienia określonego w art. 47 ust. 7 ustawy z dnia 18 lipca 2001r. – Prawo wodne (Dz. U. Nr 115, poz. 1229 wraz z późniejszymi zmianami). Przepis ten zobowiązuje dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej do opracowania programu działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych, dla każdego z wyznaczonych obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych należy ograniczyć.

Dyrektor Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Szczecinie wyznaczył rozporządzeniem nr 1/2008 z dnia 19 marca 2008 r., następujące wody powierzchniowe jako wody wrażliwe na zanieczyszczenia ze źródeł rolniczych: rzekę Płonię od źródeł do km 18,0, Kanał Młyński, Strumień Nieborowski, kanał Ostrawica, Bielice, Gowienicę Miedwiańską, Rów Kunowski; wody jezior; Będgoszcz, Miedwie, Płonno, Płoń, Zaborsko (koło m. Kołbacz), Zaborsko (koło m. Zaborsko), Żelewo i Piaseczno, wody podziemne na obszarze górnej i środkowej części zlewni rzeki Płoni oraz obszar szczególnie narażony, z którego odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć, to jest obszar zlewni rzeki Płoni od źródeł do km 18,0 rzeki.

Na obszarze szczególnie narażonym jakość wód powierzchniowych i podziemnych nie odpowiada wymaganym standardom. Wody rzek: Płoni od źródeł do km 18,0 rzeki, Kanału Młyńskiego, Strumienia Nieborowskiego, kanału Ostrawica, Bielicy, Gowienicy Miedwiańskiej, Rowu Kunowskiego; wody jezior; Będgoszcz, Miedwie, Płonno, Płoń, Zaborsko (koło m. Kołbacz), Zaborsko (koło m. Zaborsko), Żelewo i Piaseczno wykazują eutrofizację wód.

W warunkach nadmiernego wzbogacenia tych wód azotem i dodatkowo fosforem dochodzi do ich eutrofizacji, co może objawiać się gwałtownym rozwojem fitoplanktonu - przeważnie glonów, sinic. Następująca degradacja wód ogranicza możliwości ich wykorzystania do celów bytowych, gospodarczych i rekreacyjnych. Przekroczenia granicznych wskaźników eutrofizacji wód takich jak azot całkowity, fosfor całkowity, chlorofil „a” stwierdzano w przeciągu ostatnich lat w wielu punktach monitoringowych. Zanieczyszczone i zagrożone zanieczyszczeniem wody podziemne stwierdzono na obszarach wsi ze zwartą zabudową i obszarach pozbawionych warstw izolujących płytkie wody podziemne. Zawartość azotanów w wodach podziemnych wynosi powyżej 50 mg NO₃/dm³ na obszarach wiejskich ze zwartą zabudową oraz na terenach pozbawionych warstw izolacyjnych wód podziemnych i wykazuje zmienność zależną od natężenia warunków infiltracji. Eutrofizacja jest również przyczyną okresowych zakłóceń w gospodarce tlenowej wód powierzchniowych.

Przy wyznaczeniu wód podziemnych wrażliwych przeprowadzono analizę opartą o ocenę genezy azotanów w wodach na podstawie naturalnej wrażliwości wód na zanieczyszczenie oraz obciążeń związkami azotu pochodzenia rolniczego. Do pełnego scharakteryzowania wód wrażliwych na azotany uwzględniono dostępne dane dotyczące zawartości azotanów w wodach podziemnych, stwierdzone w różnych badaniach i monitoringu wód podziemnych. Przeprowadzono również analizę struktury użytkowania gruntów oraz koncentracji produkcji zwierzęcej.

Ocena stopnia zagrożenia wód podziemnych i wielkość ich obciążenia związkami azotowymi została przeprowadzona w granicach systemów lokalnych – zlewni wód powierzchniowych III i IV rzędu. W granicach tych zlewni, w oparciu o przeprowadzoną analizę, wyznaczono obszary zlewni potencjalnie zagrożonych zanieczyszczeniem związkami azotu.

Wśród zlewni potencjalnie zagrożonych, dalszą analizę zmierzającą do wyznaczenia wód wrażliwych prowadzono dla zlewni, na obszarze, której stwierdzono, na podstawie dostępnych analiz chemicznych wód podziemnych, wody zanieczyszczone, lub zagrożone zanieczyszczeniem. Zlewnią taką okazała się zlewnia rzeki Płoni. Wody wrażliwe wyznaczono w obrębie zlewni elementarnych zlewni rzeki Płoni, reprezentują one najpłytsze systemy wodonośne, najbardziej narażone na zanieczyszczenie. Do wód wrażliwych zaliczono wody pierwszych poziomów wodonośnych występujące w zlewniach elementarnych, dla których istnieje potwierdzenie zanieczyszczenia lub zagrożenia zanieczyszczeniem na podstawie wyników monitoringu chemicznego.

Biorąc pod uwagę wybitnie rolniczy charakter omawianego terenu (grunty orne stanowią 60 % powierzchni zlewni, lokalizację ferm trzody chlewnej jak również prowadzonej hodowli bydła) oraz zły stan jakościowy wód powierzchniowych, występujące tu wody podziemne są, przede wszystkim, silnie zagrożone pod względem jakości, głównie przez nawozy stosowane w rolnictwie oraz zanieczyszczenia niesione przez wody powierzchniowe.

Dostępne dane monitoringowe potwierdzają w sposób jednoznaczny obecność zanieczyszczenia wód podziemnych azotanami pochodzenia rolniczego na obszarze zlewni rzeki Płoni, dlatego na obszarze tym wyznaczono wody wrażliwe na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych.

Rolnictwo, z punktu widzenia ochrony środowiska, jest w opinii publicznej postrzegane jako system naturalny, który można zachować w tej postaci pod warunkiem zaniechania niektórych zabiegów, np. stosowania nawozów mineralnych czy środków ochrony roślin. Rolnictwo nie jest jednak systemem naturalnym i spośród wszystkich działalności człowieka przyczyniło się do zmian w środowisku naturalnym, szczególnie wodnym, w tak samo dużym stopniu jak inne dziedziny życia.

Gospodarstwo rolne to podstawowa jednostka organizacyjna, w której jest realizowany proces produkcji żywności, pasz dla zwierząt i surowców rolnych. Proces ten angażuje duże ilości składników nawozowych, z których tylko część zostaje przetworzona na produkty roślinne i zwierzęce. Pozostała ilość jest niewykorzystana i ulega akumulacji w glebie, migruje do wód powierzchniowych i gruntowych oraz do atmosfery. Z dużej grupy mineralnych składników odżywczych roślin i zwierząt szczególną uwagę skupiają obecnie dwa, tj. azot i fosfor - ponieważ z jednej strony w zasadniczym stopniu wpływają na poziom produkcji rolnej a z drugiej, mogą stanowić poważne zagrożenie dla środowiska naturalnego - szczególnie dla jakości wód. W warunkach nadmiernego wzbogacenia wód powierzchniowych azotem i dodatkowo fosforem dochodzi do ich eutrofizacji, co objawia się ostatecznie gwałtownym rozwojem fitoplanktonu - przeważnie glonów, sinic. W rezultacie następuje degradacja wód, co poważnie ogranicza możliwości ich wykorzystania do celów bytowych, gospodarczych i rekreacyjnych.

Analiza specyfiki obszaru zlewni rzeki Płoni wykazuje bardzo istotne korzystanie z jej wód przez człowieka. Jednym z podstawowych jest ujęcie wody powierzchniowej z jeziora Miedwie dla zaopatrzenia ludności miasta Szczecina. Inne korzystanie z wód to liczne miejsca nad wodami, głównie jezior zlewni, służące do rekreacji i wypoczynku. W wielu miejscach korzysta się z wody cieków zlewni dla potrzeb hodowli ryb. Na powierzchniowych wodach płynących ustanowiono obwody rybackie, w których prowadzi się rybactwo śródlądowe. Woda z cieków zlewni stanowi też niejednokrotnie źródło do nawodnień różnego

rodzaju użytków rolnych lub innych obiektów. Wodę ze zlewni pobiera się też do celów produkcyjnych. Wszystko to sprawia, że jakość wód zlewni Płoni jest szczególnie istotna.

Wody podziemne, gdy stężenie azotu na skutek wymycia azotanów jest w nich zbyt duże, stają się nieprzydatne do spożycia przez ludzi i zwierzęta. Ponadto azotany mogą dodatkowo przyczyniać się do degradacji wód następnymi poziomami wodonośnymi. Złą jakość z powodu zbyt dużej zawartości związków azotowych zanotowano w płytkich wodach podziemnych zlewni i w wodach stanowiących odpływ z systemów drenarskich, co dodatkowo dowodzi ujemnego wpływu rolnictwa na jakość wód w zlewni.

Rolnictwo zanieczyszcza wodę przede wszystkim poprzez niewykorzystane składniki środków ochrony roślin i nawozów (naturalnych i mineralnych). Integralną częścią gospodarstwa jest zagroda i jej najbliższe otoczenie, gdzie składowane i przechowywane są odchody zwierzęce, będące cennym, użytecznym - nawozem naturalnym. Na terenie zagrody i w jej otoczeniu można wyróżnić miejsca - „gorące punkty”, które w głównej mierze są źródłami zanieczyszczenia gleby, wody i powietrza. Są to: miejsca składowania i przechowywania odchodów zwierzęcych (stałych i płynnych) w pobliżu obór, chlewni i kurników, wybiegi dla zwierząt i drobiu oraz miejsca spływu wód z terenu zagród. Innym, równie ważnym, „gorącym punktem” w zagrodzie mogą być miejsca do składowania kiszonki. Nieszczelne silosy i wycieki soków z kiszzonek mogą stwarzać duże niebezpieczeństwo przenikania składników nawozowych do gleby i dalej do wody gruntowej. Składowanie i gospodarowanie odchodami zwierzęcymi zgodnie z zasadami dobrych praktyk rolniczych jest skutecznym i najbardziej przyjaznym działaniem zmniejszającym ryzyko strat składników nawozowych oraz zanieczyszczenia gleby, wody i powietrza w wyniku procesów wymywania, spływu powierzchniowego i emisji gazów. Największe znaczenie na użytkach rolnych mają jednak zanieczyszczenia obszarowe – powstające na skutek niepełnego wykorzystania składników mineralnych wprowadzanych do produkcji rolnej, spływające wraz z wodami z pól uprawnych. Niewykorzystane składniki są gromadzone w glebach lub rozpraszane do środowiska wodnego.

Nakaz oszczędnego gospodarowania azotem w rolnictwie w zlewni rzeki Płoni wynika z potrzeby ochrony środowiska naturalnego - wód i atmosfery – przed szkodami powodowanymi rozproszaniem związków azotu. Gospodarka azotem oparta na jego bilansowaniu w skali gospodarstwa (gminy, zlewni) jest najlepszym krokiem do usprawnienia, wykorzystania i zmniejszenia rozproszania do środowiska. Duża wydajność (efektywność) azotu w skali gospodarstwa wymaga właściwego gospodarowania we wszystkich zakresach produkcji. Dotyczy to szczególnie żywienia zwierząt, właściwego postępowania z nawozami naturalnymi, odpowiedniej uprawie gleby, zmianowaniu itp. Dla każdego z tych zakresów należy oprzeć się na Kodeksie Dobrej Praktyki Rolniczej i wdrażać je w życie. Szczególnie w warunkach obszaru zlewni rzeki Płoni dotyczy to uprawy gleby, obchodzenia się z resztkami poźniwnymi, składowania oraz stosowania nawozów naturalnych oraz właściwej gospodarki na użytkach zielonych – bardzo zaniedbanych w ostatnich latach. Doświadczenia wielu rejonów wskazują, że wdrożenie Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej ma korzystny wpływ na środowisko wodne i sytuację finansową rolnika.

Główną zasadą niniejszego programu jest założenie, że nie można chronić środowiska naturalnego (jakości zasobów wodnych) bez zwiększenia świadomości i umiejętności rolników oraz przez wprowadzenie lepszych technologii, praktyk, które przyczyniają się do lepszego wykorzystania składników nawozowych i ograniczają ich straty do środowiska, szczególnie wodnego.

Podstawowym celem programu jest poprawa naruszonych standardów jakości środowiska i przywrócenie wymaganych standardów jakości wód powierzchniowych i podziemnych poprzez następujące działania;

- 1) poprawa praktyki rolniczej, obejmująca środki zaradcze związane z poprawą procesów nawożenia, gospodarki nawozami i gospodarki gruntami w gospodarstwach rolnych;
- 2) edukacja i doradztwo dla rolników, obejmujące działania związane ze szkoleniem rolników i doradztwem dla gospodarstw rolnych w zakresie dobrych praktyk rolniczych;
- 3) kontrola rolniczych źródeł zanieczyszczenia, obejmująca działania związane z kontrolą wypełniania przez rolników obowiązków wynikających z programu;
- 4) monitoring skuteczności programu działania, obejmujący działania związane z monitoringiem wód i gleb w obszarze szczególnie narażonym (OSN) i w punktach charakteryzujących wpływ rolnictwa na zanieczyszczenie wód związkami azotu ze źródeł rolniczych;
- 5) działania wspomagające, związane z realizacją obowiązkowych środków zaradczych przez rolników oraz w zakresie działalności szkoleniowej i doradczej.

Program zawiera podstawowe kierunki i zakres działań oraz konieczne środki zaradcze, umożliwiające zmniejszenie zanieczyszczenia wód, spowodowanego przez azotany pochodzące z działalności rolniczej. Kierunki i zakres działań oraz konieczne środki zaradcze zostały ustalone w oparciu o wyniki "Analizy specyfiki obszaru szczególnie narażonego – zlewni rzeki Płoni do km 17,1 rzeki", która stanowi szczegółowe uzasadnienie programu.

Celem programu jest poprawa naruszonych standardów środowiska i przywracanie wymaganych przepisami prawa standardów jakości wód powierzchniowych wykorzystywanych do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia, pozostałych wód zlewni wykazujących eutrofizację oraz wód podziemnych.

Dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej wprowadza program w drodze rozporządzenia stanowiącego akt prawa miejscowego. Program stanowi załącznik do rozporządzenia.

Projekt rozporządzenia zgodnie z wymaganiami § 3 rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 4, poz. 44), poddano uzgodnieniu z zainteresowanymi użytkownikami gruntów rolnych, przedstawicielami organizacji rolniczych, przedstawicielami użytkowników wód oraz właściwymi organami administracji rządowej i samorządowej, służbami ochrony środowiska i organizacjami ekologicznymi działającymi na terenie obszaru szczególnie narażonego.

W tym celu zrealizowano następujące działania:

1. Treść projektu Programu działań została zamieszczona w witrynie internetowej RZGW w Szczecinie pod adresem: www.rzgw.szczecin.pl w panelu: Projekty rozporządzeń
2. W prasie lokalnej zamieszczono ogłoszenie informujące o konsultacjach projektu Programu działań oraz o planowanych spotkaniach konsultacyjnych.
3. Pisemne zaproszenie na spotkania konsultacyjne skierowano do władz administracji samorządowej i rządowej, służb ochrony środowiska – państwowego wojewódzkiego inspektora sanitarnego oraz wojewódzkiego inspektora ochrony środowiska, organizacji rolniczych i związków producenckich, rolniczych związków zawodowych, doradztwa rolniczego, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (oddziału regionalnego w Szczecinie oraz biur powiatowych), stacji chemiczno-rolniczych oraz organizacji ekologicznych.

4. Do starostw i urzędów gmin zwrócono się z prośbą o zamieszczenie na tablicach ogłoszeń zawiadomienia o spotkaniach konsultacyjnych. Równocześnie przekazano materiały informacyjne dotyczące obszaru szczególnie narażonego.
5. Na spotkaniu w dniu 4 kwietnia 2008 r. przedłożono projekt Programu działań do zaopiniowania Radzie Gospodarki Wodnej Regionu Wodnego Dolnej Odry i Przymorza Zachodniego. Uchwałą Nr 6/08 Rada Gospodarki Wodnej pozytywnie zaopiniowała przedłożony projekt Programu działań.
6. Przeprowadzono spotkania konsultacyjne:
 - 10 kwietnia 2008 r. w Urzędzie Miasta w Pyrzycach;
 - 15 kwietnia 2008 r. w Ośrodku Pomocy Społecznej w Barlinku;
 - 16 kwietnia 2008 r. w Urzędzie Miejskim w Stargardzie Szczecińskim;
 - 18 kwietnia 2008 r. w siedzibie Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Szczecinie (planowane na 8 kwietnia 2008 r. spotkanie nie odbyło się ze względu na poważną awarię prądu w Szczecinie i regionie. Informację o zmianie terminu zamieszczono w witrynie internetowej RZGW w Szczecinie oraz pocztą elektroniczną poinformowano zaproszone instytucje).Z każdego spotkania sporządzono notatkę i listę obecności.

Przeprowadzona procedura uzgodnieniowa w zasadzie nie wykazała konieczności większej korekty projektu Programu działań. Uwagi zgłaszane przez rolników oraz przedstawicieli organizacji rolniczych i doradztwa rolniczego dotyczyły głównie wyjaśnienia niektórych zagadnień zapisanych w Programie działań. Istotnym problemem podnoszonym na każdym ze spotkań jest sprawa finansowania działań wskazanych w programie. Zarówno rolnicy (producenci rolni), jak i przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za pomoc we wdrażaniu Programu, prowadzenie monitoringu środowiska i kontrolę stanu rolnictwa, informowali o problemach z pozyskaniem środków finansowych, a także braku możliwości kadrowych i budżetowych na pełną realizację działań zapisanych w Programie działań.

Zgodnie z art. 40 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150) projekt Programu działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych, wymaga przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko. W przypadku projektu programu, który zawiera niewielkie modyfikacje w stosunku do wcześniej przyjętego dokumentu (art. 40 ust. 4 ww. ustawy) można odstąpić od przeprowadzenia przedmiotowego postępowania. Z uwagi na fakt, iż obecny Program działań (na lata 2008-2012) stanowi kontynuację realizowanego już Programu działań (na lata 2004-2008) zwrócono się do Wojewody Zachodniopomorskiego, jako organu ochrony środowiska oraz do Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Szczecinie z zapytaniem o możliwość odstąpienia od postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko (pismo z dnia 20 marca 2008 r., znak: ZO-555-2/08/jj). Od obu instytucji otrzymano zgodę na powyższe – pismo Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 10 kwietnia 2008 r., znak: SR-Ś-2/6640/6/08 oraz pismo Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Szczecinie z dnia 14 kwietnia 2008 r., znak: WS-N.NZ-4024-448/08.

Realizacja Programu działań pociąga za sobą znaczne środki finansowe. Ogólny zakładany koszt realizacji programu przez cztery lata wynosi 59 845 tys. zł z czego 57 485 tys. zł to zakładane koszty wdrożenia dobrych praktyk rolniczych, w tym koszty wyposażenia gospodarstw w urządzenia do gromadzenia gnojówki i obornika. Koszty te poniosą rolnicy. Pozostała część kosztów realizacji programu obciąża budżety instytucji, do których

skierowano obowiązki. Znaczące koszty wynikają z niezbędnych do realizacji zadań w zakresie edukacji i doradztwa, czy monitoringu stanu środowiska.

Zakłada się, że wymagane koszty będą pochodziły z budżetów własnych jednostek, dopuszczając jednocześnie możliwość pozyskania środków z różnego rodzaju funduszy pomocowych.

Przyjęty w Programie działań – Harmonogram rzeczowo-finansowy, opracowany został na podstawie informacji o zakładanych kosztach, które muszą zostać poniesione przez poszczególne instytucje oraz szacunkowych wyliczeniach kosztów związanych z działaniami związanymi z wdrażaniem kodeksu dobrych praktyk rolniczych.